

Суттєвими перевагами кластерного підходу самостійної роботи студента над традиційним є:

– здобуття студентом досвіду на практиці (студент здійснює реальний вклад у конкретно значимий продукт, що буде використовуватися в подальшому для оптимізації певної діяльності);

– підвищення рівня особистої відповідальності за результати самостійної роботи.

Особливу увагу необхідно звернути на один з обов'язкових видів самостійної професійно-спрямованої інформаційної діяльності та самонавчання – **читання наукової літератури**. Нині, на жаль, нерідко зустрічаються книги і навчальні посібники, що містять некоректний виклад теорії науки, чи її некоректну інтерпретацію. Саме тому варто

звертатися, насамперед, до першоджерел, що містять лише оригінальні відомості.

Висновок. Самостійна робота є невід'ємною складовою навчального процесу у вищій школі. Самонавчання сприяє розвитку студента як особистості, що є особливо важливо для науково-дослідної роботи. Компетентність самоосвіти характеризується вмінням самостійно вирішувати поставлені завдання. Самостійна інформаційна діяльність студентів є результатом взаємної співпраці студентів та викладачів. А, отже, викладач повинен брати безпосередню участь у організації самостійної роботи, забезпечуючи студентів методичними вказівками щодо підготовки до занять, комплектами завдань для контролю досягнення цілей навчання, при необхідності надавати консультації.

Література:

1. Шакирова Д.У. Формирование информационной познавательной самостоятельности будущих бакалавров // Инновации и современные технологии в системе образования: III Международная научно-практическая конференция. – 2013. – С.41-46.
2. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроке. – М, Учпедгиз, 1961. – С.15-16.
3. Андреев В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития. / В.И. Андреев. – Казань: Центр инновационных технологий, 2000. – 608с.
4. Ковалёва Т.М. О тьюторской деятельности в современном высшем образовании / Т.М. Ковалёва // Тьюторство в открытом образовательном пространстве высшей школы (тезисы докладов и выступлений): Материалы Всероссийской научно-практической конференции. – М.: Издательство «Прометей»; МПГУ, 2008. – 152 с.

УДК 378.147 : 33(045)

К.В. Копняк, м. Вінниця, Україна / K. Kopniak, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: vykladach@mail.ru

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Анотація. Протягом останнього десятиліття намітилася позитивна тенденція до переходу від кваліфікаційної моделі випускника ВНЗ до компетентнісної, де цілі освіти пов'язуються не тільки з виконанням конкретних фахових функцій, але й з інтегрованими вимогами до результату освітнього процесу.

У статті проаналізований зміст понять «компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід», «професійна компетентність майбутнього економіста». Остання розглядається як інтегративна комплексна характеристика, що являє собою систему знань, умінь, навичок, ціннісних та особистісних якостей фахівця, керуючись якими він визначає цілі своєї діяльності та здатен виконувати професійно-соціальні обов'язки.

Розглянуто та проаналізовано різні підходи до виділення складових в структурі професійної компетентності економіста. Запропоновано уточнену структуру та визначено особливості професійної компетентності економіста як системи взаємопов'язаних компетентностей на основі функціонального підходу. У структурі професійної компетентності пропонується виділяти загальноекономічну, організаційну, управлінську, комунікативну, аналітичну, прогностичну, контрольну, планувальну, обліково-статистичну та інформаційну компетентності.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, професійна компетентність, фахова підготовка, професійна компетентність економіста, компоненти професійної компетентності, групи компетентностей, майбутні економісти.

The essence and structure of professional competence of future economists

Annotation. During the last decade there has been a positive trend to shift from the qualification model of graduate student to competence model, where the aims of education are associated not only with the performance of specific professional functions, but with integrated requirements to the result of the educational process.

The meaning of «competence», «competency», «competence based approach», «professional competence of future economists» have been analyzed in this article. Professional competence of future economists viewed as integrative complex description, which is a

system of knowledge, skills, values and personal qualities of a specialist, depending on which he defines the objectives of own activity and is able to carry out professional and social responsibilities.

Different approaches to the separation of components in the structure of economist's professional competence have been considered and analyzed. The improved structure of economist's professional competence has been proposed, features of it as a system of interrelated competencies based on a functional approach has been defined. In the structure of professional competence proposed to allocate general economic, organizational, managerial, communication, analytical, predictive, control, planning, accounting and statistical, information competences.

Key words: *competence, competency, competence based approach, professional competence, professional training, professional competence of the economist, components of professional competence, group of competences, future economists.*

Постановка проблеми. Вища освіта України протягом останніх десятиліть зазнала докорінних змін, які стосуються не лише змісту, форм, методів і технологій навчання, а й концептуальних підходів щодо ефективного управління якістю освіти. Систему вищої освіти можна вважати ефективною, якщо в результаті підготовки фахівців у деякій галузі ми маємо компетентну особистість, яка володіє не лише знаннями, професіоналізмом, високими моральними якостями, але й вміє діяти адекватно у відповідній ситуації, застосовуючи знання і беручи на себе відповідальність за результати діяльності.

Сучасні наукові публікації свідчать про те, що протягом останнього десятиліття намітилася позитивна тенденція до переходу від кваліфікаційної моделі випускника вищого навчального закладу до компетентної, де цілі освіти пов'язуються не тільки з виконанням конкретних фахових функцій, але й з інтегрованими вимогами до результату освітнього процесу.

Аналіз попередніх досліджень. Питання фахової підготовки майбутніх економістів на засадах компетентного підходу вже не раз ставали предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. У рамках цієї статті особливий інтерес для нас становлять публікації українських та зарубіжних дослідників І. Власюк [1], Н. Перевознюк [2], В. Пономаренка [3], Т. Столяренко [4], Л. Кайдалової, Г. Тимошук [5], О. Максимової, Л. Харитонової [6], К. Хоружего та ін., в яких відображені різні підходи до формування професійної компетентності фахівця економічного профілю.

Зокрема, дослідження І. Власюк присвячені формуванню професійно-термінологічної компетентності бакалаврів економіки; теоретичні засади реалізації компетентного підходу до професійної підготовки майбутніх економістів розглядаються у працях Л. Кайдалової, Т. Столяренко, Г. Тимошук; різні аспекти формування професійної компетентності майбутніх економістів досліджуються Н. Болюбаш, Л. Дибковою, Н. Перевознюк, О. Максимовою, Л. Харитоновою, К. Хоружим та ін.

Проте, не зважаючи на велику кількість досліджень, які присвячені формуванню професійної компетентності майбутніх економістів, слід відзначити, що єдиного підходу до визначення складових та організаційно-педагогічних умов її формування немає. Компоненти професійної компетентності знаходяться в постійному розвитку та оновленні відповідно до

вимог, які висуває суспільство, роботодавці, реальний стан економіки держави. Вони розширюються, уточнюються, групуються між собою, виступають у нових якостях, набуваючи нового значення під час виконання фахівцем професійних обов'язків. Крім того, з уведенням в дію нового Закону України «Про вищу освіту» та затвердженням нового Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, важливим етапом на сьогодні стає розробка стандартів та нормативів для кожної спеціальності на основі компетентного підходу.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття «професійна компетентність майбутнього економіста» та визначити її структуру.

Виклад основного матеріалу. Аналіз поняття «професійна компетентність майбутніх економістів» слід розпочати з визначення загальних термінів «компетентність» та «компетенція», які не всі дослідники чітко розмежовують, та до тлумачення яких існує кілька різних підходів. Це, в свою чергу, ускладнює процес їх виокремлення при складанні освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітніх програм підготовки фахівців економічного профілю та написанні програм навчальних дисциплін.

У Методичних рекомендаціях [7, с. 11] з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти наводяться такі визначення досліджуваних понять:

– компетентність – це інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника ВНЗ для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних сферах (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності;

– компетенція – включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної області, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті). Це предметна сфера, в якій індивід добре обізнаний і в якій він виявляє готовність до виконання діяльності.

У Національному освітньому глосарії [8, с. 31] «компетентнісний підхід» трактується як підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей.

Як зазначає В. Пономаренко [3], головною особливістю компетентнісного підходу до підготовки фахівця є спрямування всієї науково-навчально-виховної діяльності не на процес, а на кінцевий результат з акцентом на суттєве підняття ролі студента. Аналізуючи поняття «компетентність майбутніх економістів», автор підкреслює важливість компетентнісного підходу, який передбачає формування компетентності як системи, а не як сукупності окремих елементів знань, умінь, навичок і т.п. Саме система конкретних знань, умінь та інших якостей дозволяє людині стати компетентним спеціалістом.

Кожен фахівець залежно від своїх здібностей, психологічних характеристик, якості отриманих знань та практичної діяльності опановує ту чи іншу компетентність більш чи менш ефективно. Компетентність як категорія відтворюється у кожній особистості у вигляді здатності її реалізувати.

Під професійною компетентністю російські науковці та педагоги Е. Зеєр та О. Шахматова [9] розуміють сукупність професійних знань та умінь, а також способи виконання професійної діяльності. З одного боку, професійна компетентність – це інтегральний критерій якості професійної освіти, з іншого – властивість особистості, для якої характерні висока якість виконання професійних функцій, культура праці та міжособистісних комунікацій, уміння ініціативно та творчо вирішувати професійні проблеми, а також володіння багатоплановими аспектами діяльності, готовність до підприємництва, адаптації до нових умов діяльності та прийняття управлінських рішень.

Професійну компетентність майбутнього економіста можна узагальнено подати у вигляді наступних складових його готовності до діяльності за фахом:

- професійні знання;
- професійна діяльність: володіння діяльністю на високому професійному рівні, спеціальні знання, уміння застосовувати їх для практичного вирішення професійних задач;
- професійні якості особистості: моральні, фізіологічні, психологічні, соціальні, мотиваційні.

Професійну компетентність економіста можна подати також як якісну характеристику фахівця, яка включає в себе систему науково-теоретичних знань, у тому числі спеціальних знань в області економіки, професійні уміння та навички, досвід, стійку потребу бути компетентним економістом, готовність до професійного зростання та удосконалення.

Як зазначає В. Пономаренко [3, с. 139], технологія впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес економічного університету, крім всього іншого, має дві складові.

Перша – особистісна складова, яка передбачає формування впевненості викладачів, студентів, співробітників у необхідності та правильності

впровадження компетентнісного підходу й забезпеченні їхньої мотивованості і зацікавленості. Упровадження компетентнісного підходу як системи переорієнтації всього навчального процесу на кінцевий результат – формування компетентного фахівця – вимагає від викладачів перебудови як змісту, так і форми навчального процесу, оскільки передбачає перехід до його студентоцентрированої орієнтації, що, у свою чергу, потребує дуже великої і кропіткої роботи кожного викладача з кожним студентом.

Друга – функціональна складова, яка включає змістовні дії щодо реорганізації процесу навчання у ВНЗ у повному обсязі. Тут ключовим етапом є розробка моделі фахівця відповідного освітнього ступеня на базі Національної рамки кваліфікацій з використанням необхідних дескрипторів та узагальнених компетентностей у вигляді множини спеціалізованих компетентностей з кожної дисципліни академічного та професійного профілів:

- формування множини навчальних дисциплін на базі об'єднання споріднених курсових / дисциплінарних компетентностей;

- визначення форм контролю результатів навчання за кожною дисципліною та напрямом підготовки (спеціальністю) в цілому;

- перегляд і скорочення існуючого переліку навчальних дисциплін, що дозволить виділити студентам більше кредитів на вивчення кожної дисципліни, на формування необхідних компетентностей, а викладачам дасть більше можливостей для оцінки результатів навчання.

В. Пономаренко [3, с. 207] виділяє такі групи найбільш важливих предметно-спеціалізованих професійних компетентностей випускників спеціальності «Облік і аудит» (за результатами опитування роботодавців):

- компетентності з планування;
- організаційні компетентності;
- управлінські та мотиваційні компетентності;
- виконавчі компетентності;
- компетентності з контролю;
- аналітичні та інформаційні компетентності.

Варто зазначити, що ефективно управління якістю освіти передбачає таку побудову професійної підготовки економістів, яка спрямовує цей процес на формування у здобувачів вищої освіти компетенцій в області економічної теорії, макро- та мікроекономіки, економічної інформатики, інформаційних систем і технологій на підприємстві, фінансів, бухгалтерського обліку тощо.

Л. Дибкова [10] виділяє такі компоненти професійної компетентності майбутніх економістів: компетенція у сфері економічної діяльності; компетенції в інших сферах професійної діяльності; інформаційно-комп'ютерна компетенція; комунікативна компетенція; компетенція у сфері самовизначення і саморегуляції особистісних якостей. Т. Столяренко [4] доповнює їх виробничо-діяльністю

компетенцією.

Л. Кайдалова, Г. Тимошук [5] зазначають, що до складу професійної компетентності майбутнього економіста входять базові (єдині для фахівців різних профілів) і професійні (обумовлені специфічністю галузі діяльності) компетенції. Принципи багатоваріантності, кооперації, діяльності, рефлексії, управління індивідуальними освітніми маршрутами та соціальної активності є основними у розвитку даної категорії.

М. Головань [11] при побудові компетентнісної моделі випускника ВНЗ економічного профілю спеціальності «Фінанси і кредит» застосовує бінарну систему, виділяючи у структурі професійної компетентності загально-професійні та профільно-професійні компетенції.

І. Сасова пропонує виділяти в структурі професійної компетентності економістів складові: когнітивні, соціальні, особистісні, фахові, комунікативні.

І. Власюк [1], узагальнюючи підходи різних науковців, виокремлює такі структурні компоненти професійної компетентності бакалаврів економіки: діяльнісний, методичний, інформаційний, комунікативний, особистісний.

О. Бондарева [12] розглядає такі компоненти професійної компетентності фахівця: мотиваційно-вольовий, функціональний, комунікативний, рефлексивний. В. Вишпольська [13] додає до них п'ятий компонент – змістовий.

Досить докладну структуру професійної компетентності фахівця економічної галузі дає Н. Перевознюк [2], виділивши діялісно-функціональний, особистісно-мотиваційний, теоретико-методологічний, інформаційно-технологічний та соціально-культурологічний компоненти.

На нашу думку, структуру професійної компетентності майбутніх економістів складають такі групи компетентностей, як:

– ключові – універсальні, міжкультурні та міжгалузеві знання та здібності, які формуються і проявляються в різних видах діяльності особистості: соціальна, комунікативна, інформаційна, рефлексивна, дослідницька та ін.;

– базові – відображають специфіку економіко-управлінської професійної діяльності та передбачають сформованість початкового рівня здібності до конкретної професійної діяльності, а саме набір навичок для вирішення професійних задач: планових, прогностичних, аналітичних, контрольних, обліково-статистичних, проектних, методичних, експертних та ін.;

– спеціальні (функціональні, операційно-діяльнісні) – володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, готовність до самостійного і творчого виконання професійної діяльності.

Відповідно до визначених груп компетентностей виокремлюємо три рівні готовності випускника ВНЗ економічного профілю до виконання функціональних обов'язків, а саме:

– перший рівень – елементарна готовність майбутнього економіста до виконання посадових обов'язків, включаючи здобуті ним теоретичні знання, однак при цьому йому бракує практичних умінь і навичок;

– другий рівень – здійснення фахівцем роботи на функціональному рівні без будь-яких перешкод за готовими алгоритмами (орієнтирами), конкретними технологіями без належного творчого пошуку;

– компетентнісний рівень готовності майбутнього економіста до високопродуктивної, креативної праці.

Згідно з Таблицею відповідності Переліку напрямів, за якими здійснювалась підготовка фахівців у ВНЗ за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (2011 року), та нового Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2015 року), (затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 року № 1151) колишні напрями підготовки «Економічна теорія», «Економічна кібернетика», «Економіка підприємства» та «Міжнародна економіка» відтепер належать до галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка».

Беручи до уваги освітньо-кваліфікаційні характеристики бакалаврів з економічної кібернетики, економіки підприємства та міжнародної економіки, а також враховуючи інтегрованість функцій, які повинен виконувати бакалавр економіки, пропонуємо виділити в структурі професійної компетентності економіста такі складові: загальноекономічна, управлінська, організаційна, інформаційна, аналітична, прогностична, контрольна, планувальна, обліково-статистична, комунікативна та інші компетентності. Взаємозв'язок між виділеними компетентностями показаний на рис. 1.

Висновки. Таким чином, якщо «компетенція» трактується як задана норма, вимога до підготовки фахівця, то «компетентність» розглядається як сформована якість, результат діяльності, «надбання» студента. А отже, професійна компетентність – це базова характеристика діяльності фахівця, що включає як змістовний (знання), так і процесуальний (уміння, навички, здатності) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення.

Враховуючи зазначені результати досліджень, можна зробити висновок, що професійна компетентність майбутнього економіста – це інтегративна комплексна характеристика, яка являє собою систему знань, умінь, навичок, ціннісних та особистісних якостей фахівця, керуючись якими він визначає цілі своєї діяльності та здатен виконувати

професійно-соціальні обов'язки.

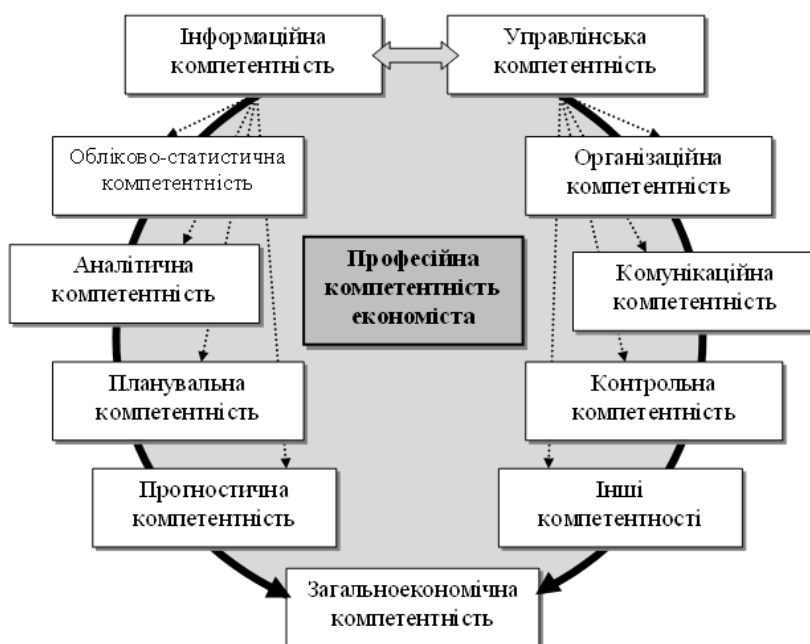

Рис. 1. Структура професійної компетентності економіста

Література:

1. Власюк І.В. Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І.В. Власюк; ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2015. – 265 с.
2. Перевознюк Н.М. Професійна компетентність економіста: сутність та структура / Н.М. Перевознюк // Наука і освіта. – 2012. – № 1. – С. 41-45.
3. Пономаренко В.С. Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні : монографія / В.С. Пономаренко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2012. – 374 с.
4. Столяренко Т.Л. Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх економістів / Т.Л. Столяренко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2014. – Вип. 42. – С. 120-128.
5. Кайдалова Л.Г. Теоретичні засади реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх економістів на основі використання інтерактивних методів навчання / Л.Г. Кайдалова, Г.В. Тимошук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.ukrfa.kharkov.ua/bitstream/123456789/5060/1/Converted_file_4d13f545.pdf
6. Максимова О.Г. Формирование профессиональной компетентности будущих экономистов в условиях современного вуза / О.Г. Максимова, Л.А. Харитоновна // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2009. – Вип. 11(89). – С. 17-23.
7. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) / укл. : В.Л. Гуло, К.М. Левківський та ін. – К. : Ін-т інновац. техн. і змісту освіти МОН України, 2013. – 90 с.
8. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І.І. Бабин, Я.Я. Болюбаш, А.А. Гармаш й ін.; за ред. Д.В. Табачника і В.Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
9. Зеер Э.Ф. Личностно ориентированные технологии профессионального развития специалиста : научно-методическое пособие / Э.Ф. Зеер, О.Н. Шахматова. – Екатеринбург : Издательство УГППУ, 1999. – 244 с.
10. Дибкова Л.М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти»/Л.М. Дибкова.– К.,2006.–20 с.
11. Головань М.С. Компетентнісна модель випускника економічного ВНЗ напряму підготовки «Фінанси і кредит» [Електронний ресурс] / М.С. Головань. – Режим доступу : http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_VM/Holovan_15.pdf.
12. Бондарева Е.В. Направленность на формирование профессиональной компетентности как путь совершенствования экономического образования / Е.В. Бондарева // Экономическое образование в XXI веке : материалы заочной науч.-метод. Интернет-конференции. – Волгоград : Изд-во ВГУ, 2005. – С. 30-33.
13. Вишпольська В.Ф. Зміст та структура професійної компетентності фахівця з міжнародних економічних відносин / В.Ф. Вишпольська // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – №1. – С. 57-61.